

ОПАНУВАННЯ ТЕХНІКИ СПІВАЦЬКОГО ДИХАННЯ В ДИТЯЧОМУ ХОРІ

Творча діяльність дитячого хорового колективу ставить перед собою розв'язання низки специфічних завдань, серед яких головним є опанування співацького дихання як основи вокально-хорової техніки.

Аналіз хорознавчих праць і наукових джерел свідчить, що питання співацького дихання постійно привертає увагу науковців, диригентів та митців вокального жанру. З огляду на важливість досліджуваної проблеми варто зазначити, що розгляд цих питань знайшов своє відображення в хорознавчих роботах і наукових працях М. Леонтовича [2], К. Пігрова [6], В. Попова [5], Д. Огороднова [4], А. Болгарського, Г. Сагайдак [1], Л. Хлебникової [10].

Незважаючи на численні наукові розвідки, які безпосередньо чи опосередковано торкаються означеної проблеми, недостатньо дослідженим залишається аспект опанування техніки співацького дихання в дитячих хорових колективах. Дослідження цієї проблеми є вельми складним завданням. Строкатість існуючої вокальної термінології, різноманіття тлумачень і суджень, відсутність єдиної вокальної школи і методів роботи значно ускладнюють це завдання.

Перспективність напряму педагогічних досліджень у сфері техніки співу в дитячому хоровому колективі вимагає своєї подальшої розробки.

Метою цієї статті є розгляд і узагальнення деяких прийомів щодо опанування техніки співацького дихання в практиці роботи з дитячим хором.

Вказівка співакам дитячого хорового колективу: «співайте на диханні» – занадто загальна і не створить у них, особливо на початковому етапі навчання, ясного уявлення про те, що ж вони, власне, мають робити. Потрібно щоб вони перш за все усвідомити, що між видихом і звуком існує пряма залежність і що саме від характеру видиху залежить характер звука. Звук повинен бути «поставлений» не взагалі на дихання, а саме на видих: він повинен бути включений у струмінь видихуваного повітря. Якщо діти не можуть з'ясувати для себе достатньо точно характер звука, до нього потрібно підійти через відчуття правильного (вільного, широкого, просторого) видиху, без остраху застосувати в окремих випадках спеціальні вправи, і лише після цього вмикати звук.

Вся робота над диханням у хоровому колективі повинна супроводжуватися диригентським жестом. Характер вдиху при співові в хорі цілковито залежить від характеру диригентського жесту. Чим еластичніша рука диригента, тим вільніше і гнучкіше буде дихання хору. При цьому у пластиці диригентського жесту мають бути присутніми значна енергія і сила волі. Квола, безвладна рука викличе точно такий же кволій вдих, а потім і звук. Таким чином, у диригентському жесті повинен бути закладений не тільки емоціональний заряд, але обов'язково і майстерний показ техніки, характеру дихання, звука.

Суттєву допомогу у набутті навички правильного співацького дихання надають вправи.

На першому етапі роботи над співацьким диханням можна використати ряд вправ, що проходять як без участі голосових зв'язок, так і озвучено. Доцільність вправ без звука може бути рекомендована лише в тих випадках, коли засвоюються поняття про правильні дихальні рухи. Але більш дієвою є така форма занять, коли техніка співу відповідає правильним навичкам співацького дихання.

Наведемо приклади вправ для розвитку дихання, що можуть бути застосовані в роботі з дитячим хором.

I. Технічні вправи без співу:

Вправа 1. Коротко, але глибоко вдихнути, затримати вдих і якомога повільніше видихнути, уявляючи, що надуваєте повітряну кулю.

Вправа 2. Коротко вдихнути і за помахом руки хормейстера довго й уповільнено видихати з рахунком: 1, 2, 3, 4, 5. Кожного разу при повторі вправи видих уповільнювати за рахунок збільшення ряду чисел і уповільнення темпу.

Необхідно стежити, щоб при вдиху діти не набирали зайвого повітря, оскільки це затрудняє процес звукоутворення: створюється надмірний підзв'язковий повітряний тиск, зв'язки піддаються зайвому навантаженню, звук втрачає еластичність, робиться жорстким і форсованим.

У цій вправі доцільно запропонувати своєрідне змагання між I та II голосами в молодшому хорі або між групами хору, коли він співає партію на один голос. В середньому та старшому хорах таке змагання можна провести між групами альтів та сопрано.

У цій же вправі, щоб простежити плавність видиху, рекомендується варіювати завдання і замість чисел використовувати шиплячі та свистячі приголосні (*с, ш, з, ж*).

Вправа 3. Долоні дитини фіксуються на нижніх ребрах. Короткий вдих з обов'язковою фіксацією уваги дітей на русі ребер. Видих дуже повільний, з рахунком. Ця вправа допоможе опанувати нижньореберне дихання. Вправу без звука можна чергувати з вправами озвученими.

II. Вокальні вправи:

Вправа 4. Короткий вдих при фіксації руху нижніх ребер, затримка дихання. За помахом диригента м'яко проспівати один звук у примарній зоні і тягнути його рівним і помірним за динамікою звуком. Цю вправу можна співати як на якомусь зі складів з м'яким приголосним на початку (*мо, му*), так і на голосному звуці. Можна здійснювати рух вгору та вниз по півтонах.

Вправа 5.

Ця вправа передбачає проспівування одного із складів, можна порекомендувати склади «ах» або «ха». Виконується вона без напруження, у зручному регістрі здійснюється рух на півтону вище після кожного виконання. Під час пауз відновлюється дихання, яке береться коротко ротом і носом.

Вправи на дихання є в багатьох посібниках, рекомендованих для роботи з

хором, але кожен хормейстер може сам придумати вправи або брати замість них фрагменти творів, що виконуються.

При роботі з вправами на дихання доцільно застосовувати і розвивати образне мислення дітей. Можна запропонувати відобразити звучання руху залізничного потягу почерговою зміною літер (*с, ш, с, ш...*), а сигнальний гудок його локомотиву імітувати складами (*ту-ту*) на високих звуках головного регістра. Приголосним «ж» зобразити бджолиний рій, а через літеру «з» передати характер настирливої мухи. Голосним «а» з акцентом у верхній частині голосового діапазону імітувати крики чайок. Ця вправа, та вправа по імітації гудка потягу, особливо корисні для формування високої співацької позиції і вироблення звучання в головному регістрі.

Виконуючи вправи, можна ввести елементи гри, театралізації, змагання. Використовують їх і як дихальну гімнастику, а також для відпочинку й розрядки в процесі репетиції.

У класному хорі доцільно організувати змагання на правильне виконання таких вправ між рядами чи голосами.

У практиці хорової роботи з дітьми варто використовувати метод вимови слів пісні в ритмі мелодії на активному диханні з чіткою артикуляцією в нюансі ріано, що допомагає укріпити дихальні м'язи, відчутти спів на опорі, а на додаток така вправа ще й тренує артикуляційний апарат. Активізує опанування співацького дихання й спів на *non legato*, але такі вправи слід рекомендувати після того, як добре опановано спів на *legato*.

Для того щоб хормейстер переконався, чи правильно його співаки володіють технікою співацького дихання, необхідно розвивати свій «вокальний слух», щодо співу окремого виконавця чи хору, адже відомо, що слухання крикливого співу стомлює голосовий апарат слухача і навпаки – майстерний спів створює відчуття вокального комфорту, насолоди для голосового апарату тих, хто такий спів слухає, а в конкретному випадку цей слухач-диригент, котрий працює з дітьми. Хормейстер повинен розрізняти кваліфікований спів від «браку» на слух.

Правильні навички співацького дихання закріплюються в процесі самого співу, перевіряються характером звука, його якістю. Тип співацького дихання значною мірою впливає на виразність звука, а звук – на якість співацького дихання, отже, ці процеси взаємопов'язані. Саме тому слід і вправи на розвиток дихання добирати з урахуванням завдань, які ставить хормейстер перед дітьми. Так, вправа побудована на гамоподібному звукоряді від високого до низького тону, і яка виконується однаковою силою звуком, тренує плавність і поступовість видиху, що є невід'ємною умовою хорошого співацького дихання.

На початковому етапі роботи з дитячим хором дуже важливо обирати в репертуар твори з урахуванням ступеня розвитку навичок економного розподілення дихання за музичними фразами під час співу. Для початку це можуть бути твори з короткими музичними фразами, далі – з більш тривалими.

Достатньо складним прийомом у техніці хорового дихання є прийом «*ланцюгового дихання*». Таке дихання є невід'ємною частиною хорошого кваліфікованого співу, особливо у творах з тривалими музичними фразами.

Специфіка «ланцюгового» дихання полягає у тому, що в процесі співу весь хор його не бере водночас, а лише окремі хористи поповнюють запаси повітря в різних місцях твору, так щоб це було непомітно для слухачів. «Ланцюгове» дихання в хорovому співі дає можливість виконати різні за тривалістю музичні фрази і навіть цілі твори на безперервному загальнохоровому диханні. У цьому також є відмінність хорovого співу як співу колективного перед сольним.

Відпрацьовується цей прийом, в основному, через «почуття ліктя»: «сусід зробив вдих, отже після нього можу це зробити і я». Така почерговість дихання і вступу відверне небезпеку виникнення звукового провалля і створить умови для вироблення безперервного дихання хору, яке дозволить не шматувати звукову тканину хорovого твору.

Використання «ланцюгового» дихання вимагає від учасників хору певних вокальних навичок і уваги, адже особливістю цього дихання є те, що це колективні навички, які формуються на вихованні у дітей відчуття ансамблю.

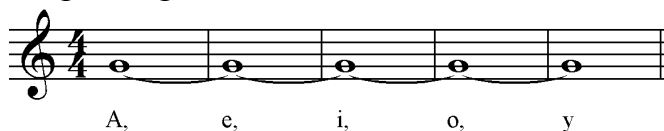
Засвоєння «ланцюгового» дихання колективом співаків слід розпочинати з елементарних вправ на унісон, поступово ускладнюючи завдання.

При опануванні техніки «ланцюгового» дихання слід дотримуватися певних правил:

- а) не робити вдих одночасно з хористом, який сидить поруч;
- б) робити вдих по можливості у середині довгих нот, а не на межі музичних фраз;
- в) долучати свій голос після поповнення дихання непомітно, «вливаючись» у загальне звучання хору в відповідній динаміці, що є в конкретний момент;
- г) дихання брати безшумно й швидко;
- д) слухати, як співають сусіди по хорovій партії, і після дихання включатися в роботу суто інтонаційно, виконуючи художні вимоги диригента.

Досягти навичок співу з використанням «ланцюгового» дихання досить складно, але коли запропоновані вимоги виконуються кожним учасником хору, досягається бажаний результат безперервності й протяжності загального звучання.

Для вироблення навичок звучання на «ланцюговому» диханні передусім слід навчитися міняти дихання в середині довгих нот. Для цього можна порекомендувати таку вправу: співається довготривалий звук і дітям рекомендується брати дихання по черзі на різних голосних:

Така вправа співається у зручному для дітей діапазоні, з назвою звуків або на складі «мо», «льо» .

Важливою ланкою у роботі над «ланцюговим» диханням (для вироблення дихальних рухів) є обов'язкове дотримання співацької постави. У хорі, який співає з нот, для кожного співака можна вказати місце, де слід брати дихання. Це особливо важливо в невеликих за складом хорах або вокальних ансамблях. У великих хорovих колективах, як правило, дихання береться за вільним вибором хористів, але слід виконувати головну умову – не брати дихання одночасно з сусідом.

При роботі над диханням в дитячому хорі дуже важливе не тільки точне освоєння прийому, але і одночасне вироблення дисципліни, еластичності дихання. Цьому дуже сприяє тренування його в певному ритмі.

Для досягнення ритмічності дихання увага юних співаків повинна бути направлена на три моменти: миттєвий вдих – затримка дихання (коротка) – повільний спокійний видих; знову вдих – затримка – видих і т.д. Необхідно уважно стежити за тим, щоб між кожним циклом дихання і усередині нього не було ніяких перерв. При дотриманні цієї умови строге чергування, ритмічність рухів сприятиме виробленню необхідної дисципліни дихання і, що дуже важливо, чіткості прийому.

Навички співацького дихання в процесі навчання співу в дитячому хорі ускладнюються, а вправи та прийоми роботи над ним урізноманітнюються. Залежно від рівня підготовки хору, вокальних завдань для даного твору чи репетиції, кожен хормейстер повинен вміти добирати такі вправи, які б виховували у колективу правильне співацьке дихання.

Єдине дихання і злагодженість дій колективу дозволить виробити правильне, гнучке і барвисте хорове звучання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Болгарський А., Сагайдак Г. Хоровий клас і практика роботи з хором. – К., Музична Україна, 1987.
2. Леонтович М. Практичний курс навчання співів у середніх школах України. – К., 1989.
3. Луканин В. Обучение и воспитание молодого певца. – Л.: Музыка, 1977.
4. Огороднов Д. Музыкально-певческое воспитание детей в общеобразовательной школе. – К., 1989.
5. Попов В. Соколов В. Школа хорового пения. – М.: Музыка, 1992.
6. Пігров К. Керування хором. – К., 1962.
7. Соколов В. Работа с хором. – М.: Музыка, 1967.
8. Струве Г. Школьный хор. – М.: Музыка, 1981.
9. Стулова Т. Теория и практика работы с детским хором. – М.: Музыка, 2002.
10. Хлебникова Л. Методика хорового співу у початковій школі. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006.
11. Чесноков П. Хор и управление им. – М.: Музгиз, 1961.